

Motion till riksdagen
2024/25:1934

av Jessica Wetterling m.fl. (V)

Konstitutionella frågor

1 Innehållsförteckning

2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Inledning	2
4 Ett modernt och demokratiskt statsskick.....	3
5 Riksdagsledamöternas arvode	4
6 Stärkt skydd för grundlagarna	5
7 Grundlagsskydd för gemensam egendom	6
8 Grundlagsskydd för public service.....	7
9 Stärkt skydd för känsliga personuppgifter.....	8
10 Ett tredje juridiskt kön	9
11 Stärkt skydd för aborträtten	11

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om det svenska statsskicket i syfte att införa republik och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att riksdagsstyrelsen bör återkomma med förslag om att binda nivån på riksdagsledamöternas grundarvode till 100 procent av ett prisbasbelopp per månad och tillkännager detta för riksdagsstyrelsen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagändring som innebär att det krävs kvalificerad majoritet för alla grundlagsändringar i enlighet med kommitténs förslag i SOU 2023:12 och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över frågan om hur ett effektivt grundlagsskydd för gemensam egendom ska utformas på statlig, regional och kommunal nivå och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att beslut om utförsäljning av gemensam egendom ska fattas med tre femtedelars majoritet alternativt med två likalydande beslut med mellanliggande val på statlig, regional och kommunal nivå och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att utforma ett effektivt grundlagsskydd för public service och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att de beslut som riksdagen har att fatta om public service ska fattas med kvalificerad majoritet och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att det införs undantagsbestämmelser i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen som avser känsliga personuppgifter och uppgifter om lagöverträdelse och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att införa ett tredje kön som juridiskt sett är jämställt med kvinna och man och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Demokratin är under attack i vår omvärld. Hotet handlar i dag främst om att regeringar urholkar de demokratiska rättigheterna som fria och rättvisa val, tryck- och yttrandefrihet, mediefrihet, likhet inför lagen och hbtqi-personers mänskliga rättigheter. Demokratins tillbakagång måste förstås bredare än att det enbart handlar om rena diktaturer. Auktoritära stater kan i själva verket behålla en demokratisk yta med val och flerpartisystem men samtidigt krympa demokratins utrymme genom inskränkningar i

mänskliga fri- och rättigheter ofta med hänvisning till att åtgärderna krävs för att bekämpa terrorism och andra hot mot den nationella säkerheten. Detta tillsammans med ökade klyftor riskerar att skapa en grogrund för populism som auktoritära krafter kan utnyttja för att öka polariseringen mellan olika grupper i samhället, vilket i sin tur kan urholka demokratin.

Vänsterpartiet ser en liknande utveckling i Sverige. Även här har klassklyftorna mellan olika grupper av människor ökat till följd av en förd nyliberal politik, vilket är allvarligt och i sig hotar demokratin. Den fria journalistiken och mediefriheten utmanas samtidigt som det nya mediestödet har lett till en minskad mediemångfald. Spridning av desinformation och ”fake news” bidrar till populism och politikerförakt. Den akademiska friheten vid högskolor och universitet hotas, främst från politiskt håll.¹ Samtidigt befinner sig polisen, kriminalvården och domstolarna i kris till följd av både föregående och nuvarande regerings repressiva förslag som syftar till att tränga tillbaka den grova gängkriminalitet som drabbat framför allt s.k. socialt utsatta områden med skjutningar och sprängningar. Högerregeringens svar på nyrekryteringen av barn och unga in i kriminalitet är dock nedskärningar på skola och socialtjänst i kombination med ännu fler repressiva förslag om högre straff och mer hemliga tvångsmedel. Detta ökar inte på något sätt tryggheten i samhället.

Vi ser med stor oro på den utveckling som skett sedan början av 2000-talet och som i dag lett till att vi börjar närma oss ett övervakningssamhälle. Frågor om personlig integritet och mänskliga rättigheter får gång på gång stå tillbaka. Varje inskränkning som godtas tenderar att bereda väg för ännu fler och mer ingripande åtgärder. Argument i stil med att den som har rent samvete inte har något att frukta riskerar att bli urvattnade floskler ju fler inskränkningar av den personliga integriteten som accepteras. Konsekvenserna för samhällsklimatet och demokratin på lång sikt är svåra att överblicka. Sverige befinner sig i en svår situation som i sig innebär ett hot mot vår demokrati om vi inte vänder utvecklingen tillsammans. I den här motionen presenterar vi några av våra förslag som syftar till att stärka demokratin, skyddet för grundlagarna och den personliga integriteten.

4 Ett modernt och demokratiskt statsskick

All offentlig makt i Sverige utgår från folket. Det stadgas i 1 kap. 1 § regeringsformen som är en av Sveriges grundlagar och är den politiska demokratins grundläggande princip. Vi anser därför att det är otidsenligt att den formella statschefen, kung eller drottning, ärver sitt ämbete och inte utses under demokratiska former. Numera har kungen ett antal politiska uppgifter utöver den formella uppgiften som statschef. Han är ordförande vid särskilda informationskonsejer med regeringen och vid den särskilda konsej i vilken regeringsskifte äger rum (RF 6 kap. 6 §). Han är även ordförande i Utrikesnämnden, där rikets förhållande till främmande makt avhandlas. Vänsterpartiet anser att det främsta ämbetet och förtroendeuppdraget i en demokrati, statschefens, ska tillsättas enligt demokratiska principer. Det är en självklarhet i alla andra offentliga sammanhang. All makt ska på riktigt utgå från folket och folkets val. Det är därför angeläget att ta fram en ny modern och demokratisk modell för det svenska statsskicket.

¹ Universitetskanslersämbetet. Akademisk frihet i Sverige – regeringsuppdrag om lärosätenas arbete med att främja och värna akademisk frihet, 2024.

Vänsterpartiet har återkommande föreslagit att anslaget till Hovstaten ska minskas med ca 10 procent årligen. Vi anser att även hovet bör spara när hela samhället befinner sig i en lågkonjunktur. Vänsterpartiet föreslår en minskning av anslaget med 15 procent, ca 24,2 miljoner kronor jämfört med regeringens förslag 2025. Läs mer om vårt budgetförslag för Hovstaten i motionen för utgiftsområde 1 (mot. 2024/25:1937). Vi har även lagt förslag om att bl.a. förbättra insynen i Hov- och slottsstatens ekonomi och verksamhet och om att avskaffa monarkens åtalsimmunitet (se t.ex. mot. 2023/22:995).

Under våren 2018 tog sex riksdagspartier ett s.k. utskottsinitiativ i riksdagens konstitutionsutskott. Riksdagen riktade senare ett tillkännagivande till regeringen om att tillsätta en parlamentarisk kommitté efter valet 2018 (2017/18:KU28). Kommittén fick bl.a. i uppdrag att i samråd med hovet utarbeta principer för det s.k. apanaget, och överväga hur utformningen av riksdagens anslag till hovet kan bidra till att kungahusets officiella åtaganden främst utförs av ett begränsat antal av dess medlemmar (dir. 2019:76). Varken Förtjänstutredningen (SOU 2021:74) eller den därpå följande propositionen (prop. 2021/22:232) innehöll dock några förslag om tillräckligt ökad transparens eller insyn i Hovstatens ekonomi och verksamhet.

Vänsterpartiet har tidigare föreslagit att den parlamentariska kommittén skulle få tilläggsdirektiv dels att utreda det svenska statsskicket i syfte att införa republik, dels att utreda ett system för att granska och öka insynen i Hov- och slottsstatens ekonomi och verksamhet (mot. 2020/21:94). Vi kan bara beklaga att riksdagsmajoriteten röstade nej till dessa förslag.

Regeringen bör tillsätta en utredning om det svenska statsskicket i syfte att införa republik. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Riksdagsledamöternas arvode

Att bli vald till riksdagsledamot är ett av de finaste uppdragen som finns. Riksdagsledamöter ska vara representativa både för sitt parti och dess ståndpunkter och för folket. Jämfört med de flesta inom väljarkåren har riksdagsledamöterna mycket höga månadsarvoden. Det riskerar att skapa en förtroendeklyfta mellan de folkvalda ledamöterna och människorna de representerar.

Sedan 1998 har grundarvudet ökat från 30 300 kronor till 75 500 kronor per månad för 2024. Att arvodet fortsatt har höjts trots de senaste årens kriser där coronapandemin och krigets påverkan på samhällsekonomin lett till hög inflation, höga el- och matpriser samt höjda räntor är extra uppseendeväckande. Särskilt eftersom vanliga hushåll och löntagare under samma tid fått stå tillbaka ekonomiskt.

Riksdagsledamöterna tillhörde redan innan dessa samhällskriser den grupp högavlönade i samhället som tjänat mest på den tidigare förda politiken eftersom jobb-skatteavdragen har gett dem tusentals kronor extra per månad. Vidare togs värnskatten bort efter årsskiftet 2019/20, vilket har inneburit en ytterligare skattelättnad för riksdagsledamöter. Den sänkta brytpunkten för statlig skatt har också årligen medfört lägre skatt för bl.a. riksdagsledamöter även om uppräkningsgränsen för uttag av statlig inkomstskatt pausades för 2024. Det finns dock argument för att arvodet ska vara förhållandevis högt. Ett någorlunda högt arvode minskar risken för att personer avstår från att kandidera till riksdagen av ekonomiska skäl. Vidare ska lagstiftare i Sveriges högsta beslutande politiska organ vara omutbara, dvs. inte kunna påverkas ekonomiskt

för att fatta beslut i en viss riktning. Det är den egna övertygelsen och partiets politik som ska avgöra den enskilda ledamotens olika ställningstaganden, inte ekonomiska överväganden.

Vänsterpartiet föreslår att nivån på arvudet fastställs till ett prisbasbelopp per månad, vilket är 58 800 kronor för 2025 (SCB 2024). Även om detta är långt utöver vad majoriteten av landets väljare tjänar så vore det en klart rimligare nivå på arvudet som samtidigt tillgodoser argumenten enligt ovan. Att knyta arvudet till prisbasbeloppet har också den fördelen att arvudet inte skulle vara föremål för ständig diskussion och nya årliga beslut. Vidare skulle administrationen förenklas och kostnaden för staten minska.

För 2025 uppskattas kostnaden för riksdagsledamöternas arvode uppgå till ca 440 miljoner kronor. Om grundarvudet i stället sätts till ett prisbasbelopp per månad beräknas kostnaden sjunka till drygt 320 miljoner kronor per år, alltså en minskning med omkring 120 miljoner kronor. Vänsterpartiet föreslår därför en minskning av anslaget med 120 miljoner kronor jämfört med regeringens förslag för 2025 (riksdagens utredningstjänst, RUT, dnr 2023:518). Mer om vårt budgetförslag finns att läsa i vår motion för utgiftsområde 1 (mot. 2024/25:1937).

Riksdagsstyrelsen bör återkomma med förslag om att binda nivån på riksdagsledamöternas grundarvode till 100 procent av ett prisbasbelopp per månad. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge riksdagsstyrelsen till känna.

6 Stärkt skydd för grundlagarna

Våra grundlagar reglerar hur Sverige ska styras. De ska skydda vår demokrati och måste därför vara svårare att ändra än andra lagar. För att ändra en grundlag krävs i dag att riksdagen fattar två likalydande beslut och att det hålls ett riksdagsval mellan de två besluten. Syftet är bl.a. att ge utrymme för samhällsdebatt innan riksdagen fattar det slutliga beslutet. Dessvärre visar t.ex. riksdagens beslut om utlandsspioneri (se nedan) att den goda tanken mer eller mindre har gått förlorad. Besluten behöver dock enbart vara fattade med enkel majoritet, dvs. att det vinnande förslaget får flest röster. Genom det första beslutet antas grundlagsförslaget som vilande. Det andra beslutet får inte fattas tidigare än att det efter det första beslutet har hållits val till riksdagen i hela riket och den nyvalda riksdagen har samlats. Det ska dessutom gå minst nio månader mellan den tidpunkt då ärendet första gången anmäldes i riksdagens kammare och valet, om inte konstitutionsutskottet (KU) beslutar om undantag. Ett sådant beslut ska fattas senast vid ärendets beredning och minst fem sjättedelar av ledamöterna i KU måste rösta för beslutet (regeringsformen, RF, 8 kap. 14 §). Detta innebär att det är förhållandevis lätt att ändra våra grundlagar. De senaste åren har både den föregående och den nuvarande regeringen lagt fram förslag om grundlagsändringar som sedan antagits av riksdagen utan någon större debatt. Då utlandsspioneri föreslogs kriminaliseras som tryck- och yttrandefrihetsbrott kom en debatt igång men alldeles för sent i samband med det andra riksdagsbeslutet hösten 2022 (prop. 2021/22:55 och mot. 2021/22:4287). Ändringen innebar i korthet att t.ex. granskande journalister och visselblåsare kan komma att straffas om de rapporterar om hemliga uppgifter som kan skada Sveriges förhållande till någon annan stat. Både meddelarfriheten och anskaffarfriheten begränsas. Med andra ord är det en stor inskränkning i vår tryck- och yttrandefrihet som hade förtjänat en seriösare behandling.

2020 års grundlagskommitté har lagt fram ett betänkande i syfte att stärka skyddet för demokratin och domstolarnas oberoende (SOU 2023:12). För att stärka skyddet för grundlagarna föreslår kommittén att det ska krävas kvalificerad majoritet i riksdagen för att ändra grundlag. Kravet på kvalificerad majoritet införs enbart vid det andra beslutet. På det sättet kan reglerna om att få till stånd en folkomröstning om ett grundlagsförslag behållas. Enligt förslaget ska det införas en särskild beslutsregel i regeringsformen enligt vilken det krävs två tredjedels majoritet vid riksdagens andra beslut om ett grundlagsförslag. Kommittén föreslår även att det ska ställas krav på att de som röstar för en grundlagsändring också motsvarar en viss andel av riksdagens ledamöter (en s.k. kvorumregel). Ett sådant krav bör gälla vid riksdagens båda beslut. Kommittén föreslår att det vid det första beslutet ska krävas att mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar för förslaget. Vid det andra beslutet ska det kvalificerade majoritetskravet om två tredjedelar räknas som en andel av riksdagens samtliga ledamöter. Förslagen innebär att riksdagens beslut i grundlagsfrågor ges en ökad legitimitet.

Vi förutsätter att kommitténs förslag om ett ökat skydd för grundlagarna är under beredning i Regeringskansliet. Men eftersom vi befarar att högerregeringen kommer att lägga fram fler förslag på grundlagsändringar i repressivt syfte väljer vi ändå att lyfta frågan i denna motion.

Regeringen bör återkomma med förslag till lagändring som innebär att det krävs kvalificerad majoritet för alla grundlagsändringar i enlighet med kommitténs förslag i SOU 2023:12. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Grundlagsskydd för gemensam egendom

De senaste decennierna har politiker sålt ut stora delar av vår gemensamma egendom som skolor och vårdcentraler, apotek och allmännyttans lägenheter. När andra partier vill minska det gemensamma ägandet, vill Vänsterpartiet öka det för att bättre kunna styra samhällsutvecklingen. Vi har gemensamt byggt upp tillgångar i form av statliga bolag för att kunna styra delar av samhället genom dem men också för att kunna inbringa mer pengar till det gemensamma för en bättre välfärd. Att öka det gemensamma ägandet är viktigt inte minst ur ett demokratiperspektiv.

I dag skyddar grundlagen den privata äganderätten, men det saknas ett skydd för det som vi äger tillsammans. Vänsterpartiet anser att den gemensamma äganderätten behöver förstärkas och vi vill därför införa ett grundlagsskydd för gemensam egendom. Skyddet ska gälla på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Vi vill att en utredning ser över hur ett grundlagsskydd för gemensamt ägd egendom ska kunna uppnås. Ett sådant skydd kan exempelvis ske genom ett tillägg i regeringsformen (RF) i det avsnitt som reglerar det privata egendomsskyddet och allemansrätten. För att det inte ska gå att runda ett sådant skydd genom att dela upp en försäljning i flera mindre steg bör det även finnas särskilda regler för vilken egendom som ska räknas till en och samma försäljning. De regler för vad som räknas som en och samma upphandling skulle kunna fungera som en modell. I motion 2023/24:68 skriver vi mer om vår politik för statliga företag.

Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över frågan om hur ett effektivt grundlagsskydd för gemensam egendom ska utformas på statlig, regional och kommunal nivå. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Det är i dag enkelt för beslutsfattarna att sälja ut gemensam egendom. För statlig egendom gäller 9 kap. 9 § regeringsformen som anger att ”Riksdagen beslutar om grunder för förvaltningen av och förfogandet över statens tillgångar”. Riksdagen har med stöd av denna paragraf beslutat att reglera förfarandet närmare i budgetlagen. Enligt den har regeringen rätt att besluta om försäljning av aktier eller andelar i ett företag där staten har mindre än hälften av aktierna, om inte riksdagen har bestämt annat för företaget. För företag där staten har hälften eller mer av rösterna för samtliga aktier eller andelar krävs riksdagsbeslut för att sälja ut eller på annat sätt minska statens andel. Alla dessa riksdagsbeslut tas med enkel majoritet.

Försäljning av kommunal egendom sker även den med enkel majoritet. Sådan försäljning regleras i dag i kommunallagen som i princip bara innebär att utförsäljningar inte får genomföras så att det otillbörligt gynnar någon. Men kommuner och regioner (tidigare landsting) har upprepade gånger ändå brutit mot detta.

Som en del i grundlagsskyddet för gemensam egendom anser vi att det bör ske en ändring av regeringsformens regler som rör majoritetsförhållandena vid riksdagens beslutsfattande. Huvudregeln enligt regeringsformen (RF) är att riksdagen fattar beslut med enkel majoritet (4 kap. 7 § RF), men i vissa fall kan riksdagen fatta beslut med kvalificerad majoritet (8 kap. 17 § RF).

Vänsterpartiet anser att riksdagens beslut i frågor som rör utförsäljning av gemensam egendom alltid ska fattas med kvalificerad majoritet, för att förhindra att försäljningarna ska kunna ske alltför enkelt. Vi föreslår att det för beslut om att sälja ut gemensamt ägd egendom krävs tre femtedelars majoritet, alternativt två likalydande beslut med mellanliggande val så att väljarna får möjlighet att avgöra. Något av dessa villkor måste vara uppfyllt. Detta skydd ska föras in i grundlagen och gälla på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Genom att skyddet förs in i grundlagen kan det inte upphävas med ett enkelt majoritetsbeslut. Skyddet ska gälla gemensamt ägd egendom vars värde överskrider en viss beloppsgräns. För att undvika att man går runt skyddet genom att dela upp en försäljning i flera mindre steg, bör särskilda regler införas för vad som räknas som en och samma försäljning. Reglerna för vad som räknas som en och samma upphandling kan fungera som förebild.

Regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att beslut om utförsäljning av gemensam egendom ska fattas med tre femtedelars majoritet alternativt med två likalydande beslut med mellanliggande val på statlig, regional och kommunal nivå. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Grundlagsskydd för public service

Fria, självständiga och oberoende medier utgör en viktig grundsten i bygget av en stabil demokrati. I Sverige finns en mycket lång tradition av tryck- och yttrandefrihet och via public service och dess breda uppdrag tillförsäkras befolkningen bl.a. att få ta del av opartisk samhällsinformation, nyheter, underhållning och smalare program. Att såväl journalistiken som public service står oberoende i förhållande till politiken är helt grundläggande.

Public service saknar dock ett effektivt grundlagsskydd. I stället ges ett skydd genom kombinationen av finansiering med public service-avgift och konstruktionen av den förvaltningsstiftelse som äger programföretagen och utser bolagens styrelser.

Runtom i världen har det på flera håll de senaste åren skett inskränkningar av de fria, självständiga och oberoende medierna och public service genom bl.a. ändrade medielagstiftningar, där såväl politiken som ekonomiska intressen har ett starkt inflytande över och styr public service. Även i Sverige ifrågasätts public service. Trots löften om att mediernas frihet ska värnas och att public service-mediernas oberoende ska bestå och dess långsiktiga finansiering vidmakthållas så läggs regelbundet förslag i riksdagen om motsatsen där man vill öka den politiska styrningen över public service, göra uppdraget smalare och kapa bort delar av programinnehållet. Detta visar att det är ytterst angeläget att stärka den oberoende ställning som public service ännu har. Det kan ske på olika sätt, men ett grundlagsskydd skulle både säkra oberoendet och vara hållbart över tid.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att utforma ett effektivt grundlagsskydd för public service. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Som en del i det grundlagsskydd för public service som Vänsterpartiet menar är nödvändigt anser vi att det bör ske en ändring av regeringsformens regler som rör majoritetsförhållandena vid riksdagens beslutsfattande. Huvudregeln enligt regeringsformen (RF) är att riksdagen fattar beslut med enkel majoritet (4 kap. 7 § RF), men i vissa fall kan riksdagen fatta beslut med kvalificerad majoritet (8 kap. 17 § RF). Vänsterpartiet anser att riksdagens beslut i frågor som rör public service alltid ska fattas med kvalificerad majoritet, för att förhindra att förutsättningarna för public service ska kunna ändras alltför enkelt. Det är grundläggande att public service har långsiktiga villkor för att kunna genomföra sitt uppdrag på bästa sätt.

Regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att de beslut som riksdagen har att fatta om public service ska fattas med kvalificerad majoritet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Stärkt skydd för känsliga personuppgifter

Vänsterpartiet värnar både offentlighetsprincipen och den personliga integriteten. Den alltmer omfattande digitaliseringen av samhället erbjuder fler möjligheter att både ge uttryck för sina idéer och åsikter och ta del av information. Det leder till att ibland komplicerade avvägningar mellan offentlighet och personlig integritet behöver göras. Samtidigt som det är viktigt med öppenhet, t.ex. för att kunna kontrollera offentliga personer, så är det problematiskt med sajter som innehåller mycket information av personlig och känslig karaktär. Tjänsterna bedrivs på kommersiella grunder och hämtar informationen om enskilda ur offentliga handlingar och register. Flera av dessa söktjänster har skaffat utgivningsbevis, vilket innebär att de har grundlagsskydd och därmed inte omfattas av personuppgiftslagens regler om skydd vid behandling av personuppgifter. När rena personregister faller under grundlagarna och inte omfattas av personuppgiftsregleringen finns det en stor risk för att enskilda drabbas av allvarliga integritetsintrång. Särskilt problematiskt är det att alla på ett mycket lätt sätt kunnat ta del av de sista fyra siffrorna i människors personnummer. Informationen kan lätt missbrukas för kriminella syften, t.ex. identitetskapning, stalkning och andra typer av integritetskränkningar. I dag finns det databaser med utgivningsbevis som i praktiken kan liknas vid privata belastningsregister. Samtidigt som grundarna till sådana här tjänster har tjänat gott om pengar på dem så innebär sajterna stora problem för

människor som har avtjänat sitt straff. Dessutom har brottsoffer och vittnen exponerats och barn till dömda blivit utsatta.

Vänsterpartiet har sedan länge drivit frågan om att personuppgifter med känslig information om brott inte ska publiceras på t.ex. plattformar som Lexbase (mot. 2016/17:197). Därför var vi positiva när den förra regeringen lade fram ett förslag till riksdagen om att begränsa grundlagsskyddet för vissa söktjänster som visar personuppgifter om brott, med hänsyn till skyddet för den personliga integriteten (prop. 2021/22:59). Tyvärr röstade riksdagens majoritet emot förslaget.

Redan när grundlagsskyddet för databaser infördes varnade konstitutionsutskottet för att det skulle kunna uppstå konflikter med skyddet för den personliga integriteten och att grundlagsskyddet i värsta fall skulle kunna omfatta databaser som är rena personregister (bet. 2001/02:KU21 s. 32). Utskottet har också framhållit att söktjänster som tillhandahåller personuppgifter om lagöverträdelser m.m. utgör ett allvarligt ingrepp i enskildas personliga integritet och samtidigt framhållit vikten av att grundlagarnas tillämpningsområde är tydligt avgränsat (bet. 2017/18:KU16 s. 40). Utvecklingen har tyvärr gått i den riktning som utskottet befarade.

Vänsterpartiet anser att den nuvarande regleringen ger ett otillräckligt skydd mot integritetskränkningar och att risken för sådana kränkningar riskerar att minska den allmänna förståelsen och acceptansen för den särskilda tryck- och yttrandefrihetsrättsliga regleringen. Offentlighets- och sekretesslagstiftningen är en grundpelare i en demokrati. Men yttrandefriheten och offentlighetsprincipen är inte ämnade att skydda spridning av information som innehåller djupt integritetskänsliga uppgifter.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att det införs undantagsbestämmelser i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen som avser känsliga personuppgifter och uppgifter om lagöverträdelser. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10 Ett tredje juridiskt kön

I Sverige lever transpersoner fortfarande i stor utsatthet. Det är en grupp människor som ofta osynliggörs när frågor om diskriminering och mänskliga rättigheter diskuteras. Utredningen om stärkt ställning och bättre levnadsvillkor för transpersoner presenterade 2017 sitt betänkande Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92). Utredningen konstaterar att gruppen transpersoner är heterogen och i likhet med den allmänna befolkningen består av individer med olika bakgrund och erfarenheter. Som grupp betraktat är det dock betydligt vanligare att transpersoner blir utsatta för kränkningar, trakasserier, våld och hot om våld än den övriga befolkningen. Detta påverkar transpersoners hälsa negativt. Det är vanligare att transpersoner upplever sin hälsa som dålig än att befolkningen i stort gör det. Det är också betydligt vanligare att transpersoner har självmordstankar eller har gjort självmordsförsök. På individnivå är det vanligt att vara utsatt inom flera områden i livet, exempelvis i hemmet, i skolan och på offentliga platser. Det är vanligt att transpersoner uppgår att de inte fullt ut kan leva i sin könsidentitet. Upplevelsen av att vara osynliggjord i samhället är genomgående, särskilt hos ickebinära personer som ofta beskriver hur detta osynliggörande sker på daglig basis. Det är väldigt vanligt att transpersoner får sin könsidentitet ifrågasatt av omgivningen. Utredningen har bl.a.

föreslagit att regeringen ska tillsätta en utredning i syfte att utreda möjligheten till ett tredje juridiskt kön i Sverige samt därmed ett införande av könsneutrala personnummer (SOU 2017:92 s. 488 f.). I utredningen konstateras att konstruktionen med könsspecifika personnummer har vissa fördelar; framför allt gör den det möjligt att ta fram könsspecifik statistik, något som framhållits som centralt för jämställdhetsarbetet i Sverige. För många transpersoner och personer med intersexvariation har dock konstruktionen med könsspecifika personnummer betydande nackdelar. Transpersoner riskerar bl.a. att få sin transidentitet eller transbakgrund känd mot sin vilja. Det förhållandet att könsmarkören är binär och enbart utgår från kategorierna man och kvinna innebär även att personer som inte kan eller inte vill identifiera sig i enlighet med dessa kategorier osynliggörs i statistiken. Gruppen får inte heller ett rättsligt erkännande eftersom den egna könsidentiteten inte erkänns av staten. Trots att utredningen presenterades 2017 har regeringen ännu inte tillsatt någon ny utredning eller återkommit till riksdagen med ett förslag till lagändring.

Av 18 § folkbokföringslagen (1991:481) framgår att för varje folkbokförd person fastställs ett personnummer som identitetsbeteckning. Personnumret innehåller födelsetid, födelsenummer och kontrollsiffra. Födelsenumret består av tre siffror och är udda för män och jämnt för kvinnor. Den 1 juli 2025 träder en ny könstillhörighetslag i kraft som gör det enklare att ändra juridiskt kön än tidigare. Vänsterpartiet har länge kämpat för och välkomnar att könstillhörighetslagen ska ersättas och delas upp i två nya lagar som reglerar frågor som rör det juridiska könet respektive könskorrigering i form av underlivskirurgi. Mot bakgrund av den betydelse det har att det juridiska könet speglar det kön en person identifierar sig som, är det viktigt att processen för att få fastställt ett annat kön än det som har registrerats i folkbokföringen är snabb, enkel och transparent. Vänsterpartiet är därför positiva till att den nya lagen inte ställer krav på någon omfattande utredning för att den enskilde ska få till stånd en ändring av det juridiska könet. Dock innebär respekten för den enskildes privatliv och rätten till självbestämmande och integritet att det borde stå individen fritt att kunna ändra sitt juridiska kön. På sikt anser vi därför att det inte heller ska ställas något krav på en prövning av könsidentiteten för att få ändra juridiskt kön.

Vänsterpartiet vill att alla människor fritt ska kunna definiera och uttrycka sig och ha rätten att bestämma över sin egen kropp. För många, inklusive många transpersoner, är könstillhörigheten självklar. För vissa transpersoner men även intersexuella skulle en lagändring som innebär att ett s.k. tredje juridiskt kön införs betyda oerhört mycket. Ett tredje juridiskt kön skulle självklart vara en valmöjlighet för den enskilde; ingen ska kunna kategoriseras som ett tredje juridiskt kön mot sin vilja. Vänsterpartiet anser att det är viktigt att kunna ta fram könsuppdelad statistik, både för män, kvinnor och det tredje könet, även om vi har könsneutrala personnummer. Det är dock en fråga som bör kunna lösas inom ramen för en utredning.

Tyskland, Malta och Island, har infört ett tredje juridiskt kön. I Tyskland är dock denna möjlighet begränsad till intersexuella barn, där föräldrarna till barn som föds med oklar könstillhörighet kan välja att inte registrera sitt barns juridiska kön som kvinna eller man. Australien, Indien, Nepal, Pakistan, Nya Zeeland och Sydafrika är länder som på olika sätt ger möjlighet att registrera ett tredje juridiskt kön. Andra länder har gjort det möjligt att ta bort kön ur viktiga dokument. Nederländernas regering fattade t.ex. nyligen ett beslut om att från 2025 avlägsna uppgift om kön på id-handlingar.

För Vänsterpartiet är det viktigt att understryka att frågan om ett tredje juridiskt kön inte bara rör personer med intersexvariation. För personer som definierar sig både som

man och kvinna, varken eller, eller som upplever att könstillhörigheten varierar skulle ett tredje juridiskt kön fylla en mycket viktig funktion. Alla människor har rätt att få sin könsidentitet respekterad och erkänd. Det är en fråga om både rättvisa och psykiskt välbefinnande samt en mänsklig rättighet. Att erkänna ett tredje kön i lagstiftningen skulle dessutom innebära att vi rör oss från den nuvarande tvåkönade modellen och vidgar föreställningarna om den mänskliga existensen. Om vi inte är så fasta i våra föreställningar om vad som är typiskt manligt och kvinnligt skapas förutsättningar för en större variation för våra könsuttryck samtidigt som det på sikt kan ändra negativa attityder och minska fördomar mot transpersoner, personer med intersexvariation, ickebinära och andra personer som i dag ses som normbrytare. Detta skulle i sin tur kunna leda till att diskrimineringen och våldet mot dessa grupper minskar.

Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att införa ett tredje kön som juridiskt sett är jämställt med kvinna och man. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11 Stärkt skydd för aborträtten

För Vänsterpartiet är kvinnans rätt till sin egen kropp en självklar rättighet och likaså rätten till fri abort. Alla kvinnor ska ha rätt att bestämma över sin egen kropp. Fri abort är en förutsättning för att alla barn som föds ska vara välkomna men är också en hälsofråga för kvinnor, både fysiskt och psykiskt. Det är kvinnans rätt att avgöra om och när hon vill ha barn. Rätten till säker abort är lagfäst i Sverige, men långt ifrån en självklarhet. Tvärtom ifrågasätts aborträtten ständigt. Runtom i världen skärps abortlagstiftningen. Vänsterpartiet motsätter sig varje inskränkning i aborträtten och menar att Sverige aktivt måste arbeta för flickors och kvinnors rättigheter i hela världen. Vi vet att inskränkningar i aborträtten inte innebär färre, utan bara farligare, aborter. Även om situationen inte är densamma i Sverige som t.ex. i USA så har frågan aktualiserats mycket de senaste åren med skrämmande exempel också från Europa. I dag påstår sig samtliga riksdagspartier värna den lagfästa rätten till fri abort t.o.m. vecka 18. Men även i Sverige finns grupper som ifrågasätter och kritiserar den svenska rätten till abort. Exempel från vår omvärld visar tydligt att vi inte kan ta aborträtten för given. I dag kan rätten inskränkas genom ett enkelt riksdagsbeslut. Vänsterpartiet anser därför att skyddet för aborträtten måste stärkas. Detta kan ske t.ex. genom ett skydd i grundlagen. Vänsterpartiet har tidigare föreslagit att en utredning ska se över frågan om ett grundlagsskydd för aborträtten och/eller hur aborträtten på andra sätt kan stärkas (mot. 2022/23:1234). Därför är det positivt att den förra regeringen 2023 tillsatte en utredning som bl.a. ska se över om rätten till abort ska läggas till i 2 kap. regeringsformen (dir. 2023:83). Vi kommer noga att följa utredningens och regeringens vidare arbete med frågan och vid behov återkomma med konkreta förslag.

Jessica Wetterling (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Tony Haddou (V)

Andreas Lennkvist Manriquez (V)

Gudrun Nordborg (V)